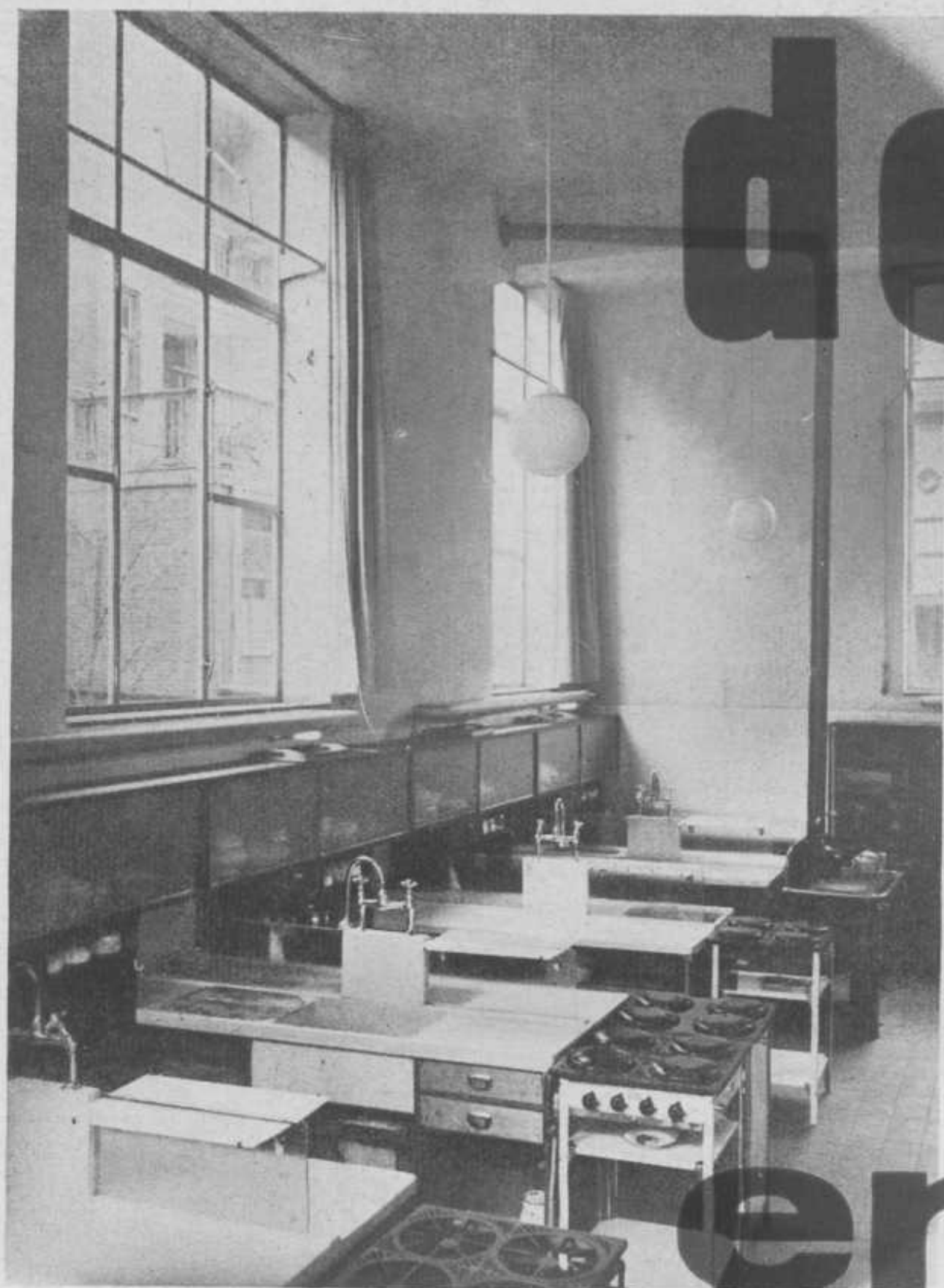


30 ct.



de

en

8

OPBOUW

14-DAAGSCH TIJDSCHRIFT VAN DE ARCHITECTEN-
GROEP „DE 8” AMSTERDAM EN „OPBOUW” ROTTERDAM

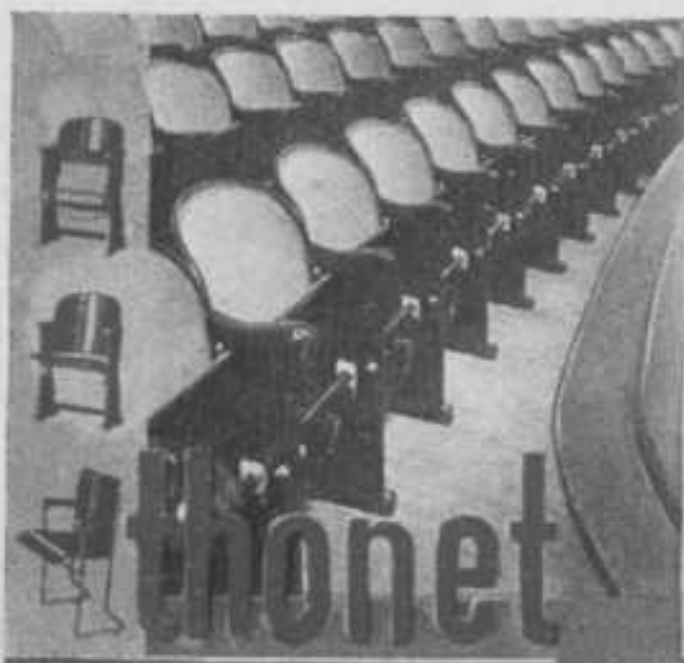
Redactie-Adres: Secretariaat „de 8 en Opbouw”, Amstel 22, Amsterdam C. — — — Telefoon 30614.
Administratie: Gelderschekade 86, A'dam C., Tel. 48568. Abonnementsprijs F 6,— per jaar. Postgiro No. 158817.
VOOR ADVERTENTIES EN ABONNEMENTEN wende men zich uitsluitend tot de administratie.

6e JAARGANG

27 APR.

1935

No. 9



thonet



thonet



thonet



thonet

AMSTERDAM - KEIZERSGRACHT 21

HASCON RELIEF

VOOR SCHOLEN, OPENBARE GEBOUWEN, ZIEKENHUIZEN, THEATERS, ENZ.

Vervangt behangsels, tegels, betonemaille, muurplaten, enz. Artistieke leiding en vakkundige verwerking brengen effecten, die tot heden onbereikbaar waren. HASCONEEREN is de eenige techniek, die naadloos toegepast kan worden op iederen ondergrond en die in iedere gewenschte kleur of kleuren-combinatie uitvoerbaar is.

N.V. HERMANN A. SCHREUDER & Co., SCHOONHOVEN

de
6700

meter luchtkanalen

nederl. fabrikaat

in de amsterdamsche bank
zijn

"MARTINIT"
kanalen van
asbest-cement
CRUQUIUSWEG - AMSTERDAM-C.

BRAAT - DELFT

RAMEN EN DEUREN
IN IJZER EN BRONS
GEPERSTE
DEURKOZIJNEN
CENTRALE
VERWARMING C.A.
GLASDAKROEDEN



Cellulose lakken

voor hout- en metaalbewerking

ed. schaepman & co.

1e ned. celluloselakfabriek
 zwolle - mechelen

fotografie j.s. bremer jr.

prinsengracht 332 a'dam

opnamen van gebouwen, in aanbouw
 zijnde werken, ijzerconstructies, bouw-
 materialen, foto montage's, foto's kopiëren.

naamlijst voor het bouwvak

van de 8 en opbouw

aaannemers

N.V. Aann.bedr. v.h. Boele & v. Eesteren — Den Haag
 N.V. Ing. Bur. v. Bouwnijverheid — Oegstgeest
 Bat. Aann. Mij. v.h. Fa. J. v. d. Wal & Zn. — Den Haag
 N.V. Hollandsche Beton Maatschappij — Den Haag
 Volker bouwindustrie N.V. — Rotterdam
 Christiani & Nielsen's gew. betonmij., Den Haag
 N.V. Cementijzer „Wittenburg” — Amsterdam
 N.V. Wernink's Beton Maatschappij — Postb. 1, Leiden

acoustiekverbetering

Wazuco-beprestering v. geluidsabsorptie en -weering
 Kon. Wilha. L. 112, Voorburg.

adviesbureaux

Beton, ijzer, enz. v. d. Maden Sarph.p. 30, A'dam, t. 22381

asbest

Gespoten asbest, P. v. Dijk — Amsterdam (Limpet)
 Asbest Cement Martinit — Sarphatikade 4, A'dam

bedrijfsvloeren

N.V. Betonfabriek „De Meteor” — De Steeg

betonproducten

N.V. Betonfabriek „De Meteor” — De Steeg
 N.V. Wernink's Beton Maatschappij — Postb. 1, Leiden

bouwplaten

P. v. Dijk — Amsterdam Insulwood & Sundeala

Martinit — Sarphatikade 4, Amsterdam

Treetex — Zeedijk 5, Utrecht

Silica & Ovenbouw Mij. J. v. Nassaust., Den Haag.

Reppel, Rotterdam — Zwaluwstaartplaten

bouwsteen (gebakken)

N.V. Silica en Ovenbouw Mij — Den Haag.

brandbluschmateriaal

Boyce Fabrieken N.V., Valkenweg 3, Amsterdam N.

bronzen puien

Van Gelder & Van Ginkel — Den Haag.

cement

Enci-Cemij N.V. — Frederiksplein 54, Amsterdam.

centrale verwarming

Geveke & Co. — de Ruyterkade 113, Amsterdam

N.V. Gebr. Vincent, Schiedam, tel. 68014

Wolter & Dros N.V., Amersfoort.

Groeneveld & Co., — Kerkstraat 158, Amsterdam.

ceramiek

Offerhaus & Co. — Haringvliet 79, R'dam, tel. 23020

copieerinrichtingen

P. Rijnja — Reguliersgracht 130/2, Amsterdam

dakbedekking

Ned. Bitumen Ind. — Middenweg 197, Amsterdam

deuren

Overhead- en Over the top J. & G. Strobant A'dam

drukkerij

W. L. Blonk — Ged. Bierhaven 26-30, R'dam, tel. 51357

C. Chevallier, Rotterdam — Typo-foto en fotomontages.

(naar ontwerpen van Paul Schuitema).

electrische installaties

Breedveld & Schröder — Prinsengr. 522/4 — A'dam

D. Oberink & Co. — Prinsengracht 456, Amsterdam

Groeneveld & Co., — Kerkstraat 158, Amsterdam.

fotografische ateliers

J. S. Bremer — Prinsengr. 332, Amsterdam

garagedeuren (zie ook onder deuren)

Alle systemen J. & G. Strobant, A'dam, Tel. 47139

geluidswering

J. C. v. d. Linden Jr., O. Zeedijk 121, tel. 56383, R'dam.

gevelbeprestering

J. C. v. d. Linden Jr., O. Zeedijk 121, tel. 56383, R'dam.

Enci-Cemij N.V. — Frederiksplein 54, Amsterdam.

gevelletters

Van Gelder & Van Ginkel — Den Haag.

gewapend betonwerken

N.V. Aann.bedr. v.h. Boele & v. Eesteren — Den Haag

N.V. Ing. Bur. v. Bouwnijverheid — Oegstgeest

Bat. Aann. Mij. v.h. Fa. J. v. d. Wal & Zn. — Den Haag

N.V. Hollandsche Beton Maatschappij — Den Haag

Volker bouwindustrie N.V. — Rotterdam

Christiani & Nielsen's gew. betonmij., Den Haag

N.V. Cementijzer „Wittenburg” — Amsterdam

N.V. Wernink's Beton Maatschappij — Postb. 1, Leiden

glas

P. Dolk & Zoon, R'dam, T. 52092, Dordrecht, T. 3991

glasbetontegels

Fa. Emile Sanders — Alex. Boersstraat 21, A'dam.

glasroeden

Fa. Emile Sanders — Alex. Boersstraat 21, A'dam.

glazen bouwsteen

Fa. Emile Sanders — Alex. Boersstraat 21, A'dam.

N.V. v/h. A. E. Braat — Schinkelkade 21, Amsterdam

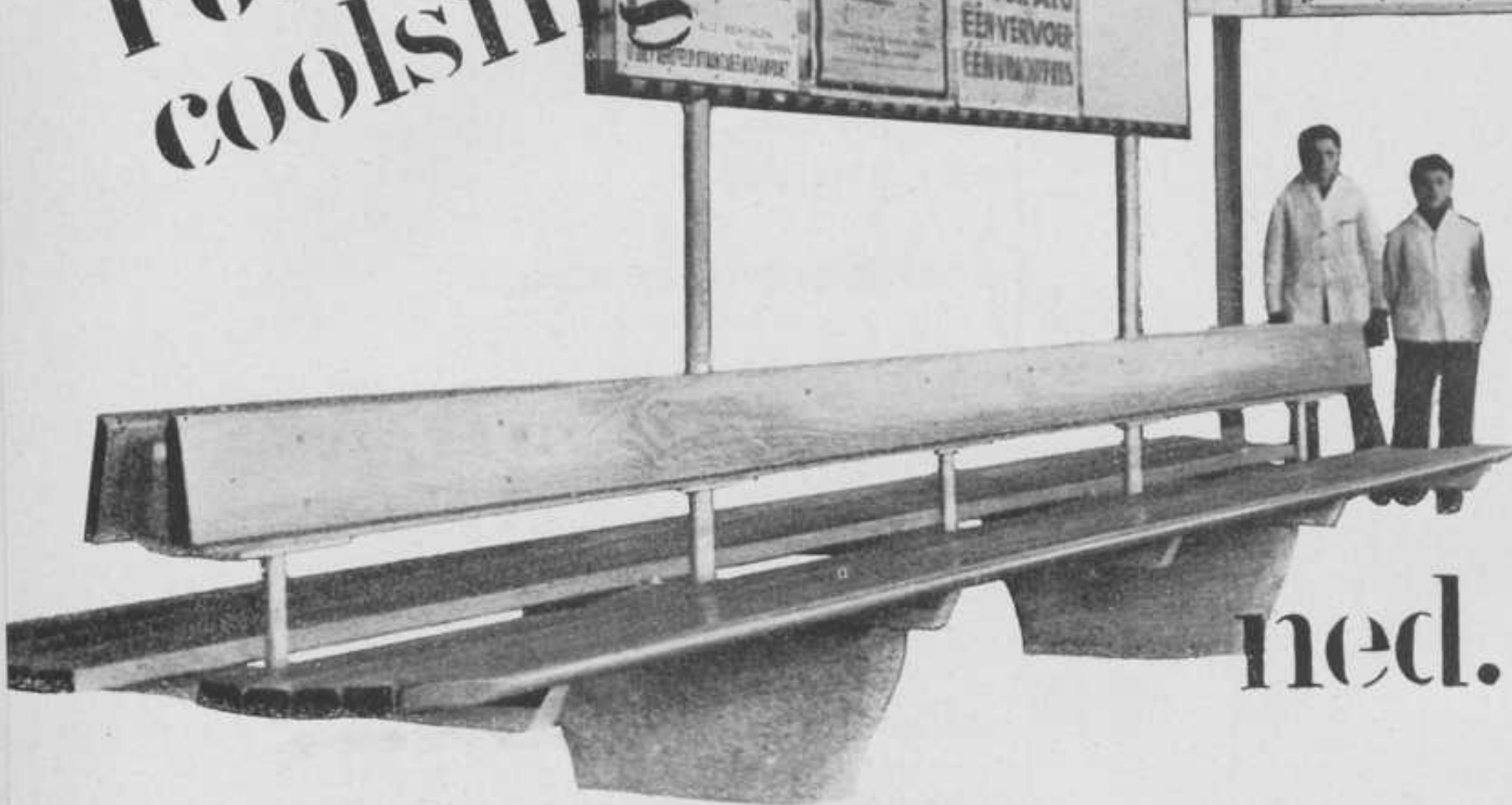
gordijnstoffen

Metz & Co. Leidschestr. A'dam & Hoogstr. Den Haag

hekken

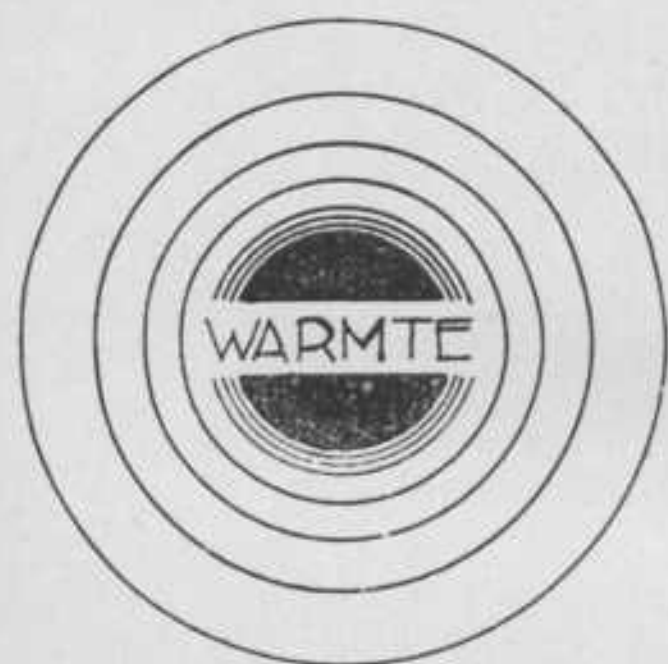
N.V. Gebr. Vincent, Schiedam, tel. 68014

Volker
 bouwindustrie n.v.
 rotterdam
 coölsingel 127 a



eenvoudige
 borden
 uitgevoerd
 voor de
 ned. spoorwegen

CENTRALE VERWARMING VENTILATIE



N. V. GEVEKE & Co
 AMSTERDAM

TEL: 46247

Electrische installaties
 centrale verwarming
 liften

Telefoon
 36058
 37058

Groeneveld & co.,
 Amsterdam, Kerkstr. 158

Premier
 voor factorverf

n.v. lak en verffabriek
 v.h. gebroeders verhey
loosduinen telefoon
 396100+

is bijna overal in het buitenland octrooi verleend en zij wordt met
 volledig succes in elk klimaat toegepast, daar zij zeer houdbaar
 en gemakkelijk verwerkbaar is, voornamelijk voor ijzerbescherming.
 geheel nederlandsch fabrikaat.



DE VRIES ROBBÉ & Co
 STAALCONSTRUCTIES
 GORINCHEM

SCHOLENBOUW.

School voor Vrouwenarbeid,
Koningsveldstraat te Rotterdam.
Architect: Ir. J. B. van Loghem.

In één der eerste afleveringen van deze jaargang werd aandacht gevraagd voor een betere bewaarschoolvoorziening. Het zou van belang zijn, en de eis voor betere voorziening meer kracht geven, als naast de vele goede voorbeelden van kleuterscholen in een komende aflevering een zo volledig mogelijk beeld zou worden gegeven van de huidige scholen in onze steden, waar volgens de betiteling de kleuters „bewaard” worden.

Echter niet alleen dit type school, ook de huisvesting van het Lager-, Middelbaar-, Nijverheids-onderwijs, enz., zou eens serieus onderzocht en getoetst moeten worden aan de eisen, welke aan een school te stellen zijn; zoals „Opbouw” in collectieve arbeid een studie van de recreatie-behoeften der verschillende leeftijd-klassen en een inventarisatie van de bestaande speel-, sportterreinen en ontspanningsgebieden te Rotterdam ter hand heeft genomen.

Ieder die bekend is met het onderwijs of in herinnering teruggaat naar de jeugdijaren, doorgebracht in grauwe, dorre, duffe schoollokalen, zal het duidelijk zijn, dat vele van onze scholen verre van ideaal zijn te noemen; enkele gunstige uitzonderingen bevestigen de regel.

Zij die in contact staan met de onderwijswereld, weten, dat de bestaande toestanden niet overwegend te wijten zijn aan de opvattingen en inzichten der paedagogen, die over het algemeen wel doordrongen zijn van de noodzakelijkheid, de schoolgaande jeugd te brengen in een sfeer van licht, lucht en zooveel mogelijk zon.

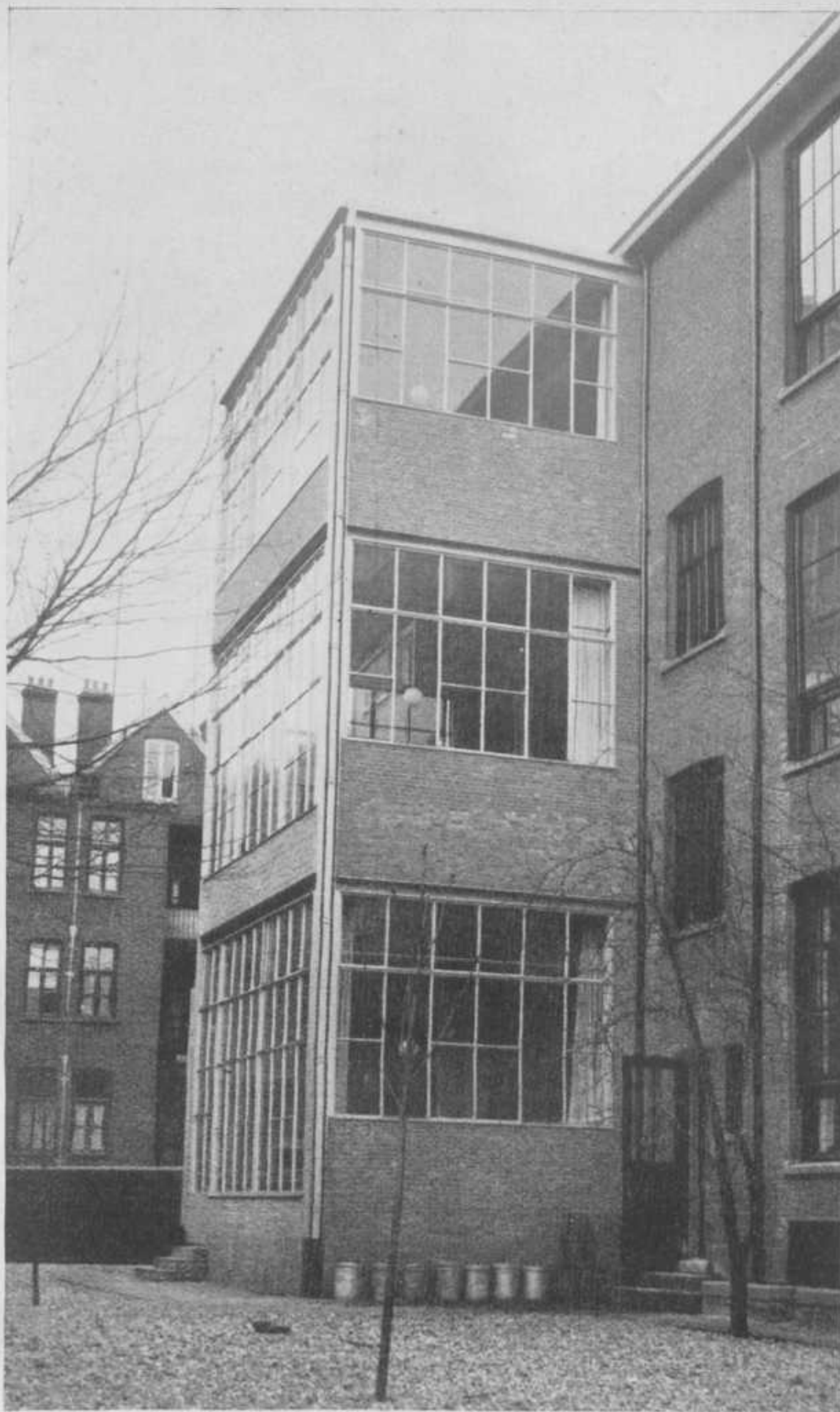
Het zijn over het algemeen de Bouwmeesters, behept met blijkbaar niet uit te roeien opvattingen, dat een schoolgebouw alleen mogelijk is bij de gratie van een monumentale facade, waaraan alle eisen, die voor het onderwijs en het kind gesteld moeten worden, ondergeschikt dienen te zijn. De gevallen zijn niet op zich-

zelfstaand, dat paedagogen een bittere strijd voeren tegen de dikheid en sloomheid van architecten, om normale, menselijke eisen gerealiseerd te zien.

Het is verheugend, ondanks de manie der bezuinigingen, die ook het belang van een geestelijk en lichamelijk welzijn der jeugd schijnt te mogen aantasten, enkele nieuwe schoolgebouwen te kunnen rapporteren, die bij Onderwijs-autoriteiten de overtuiging moet vestigen of versterken, dat het bouwen van scholen in handen

dient te zijn van architecten, die dragers zijn van nieuwere inzichten en volkomen rekening houden met normale, menselijke eisen.

Daartoe behoort een Openluchtschool te Suresnes in Frankrijk, van de bekende architecten van de wooncomplexen te Drancy, waarop ik binnenkort uitvoerig zal terugkomen en een verbouwing van twee aan elkaar grenzende, inpandige, oude scholen tot een School voor Vrouwenarbeid te Rotterdam door Ir. J. B. van Loghem.



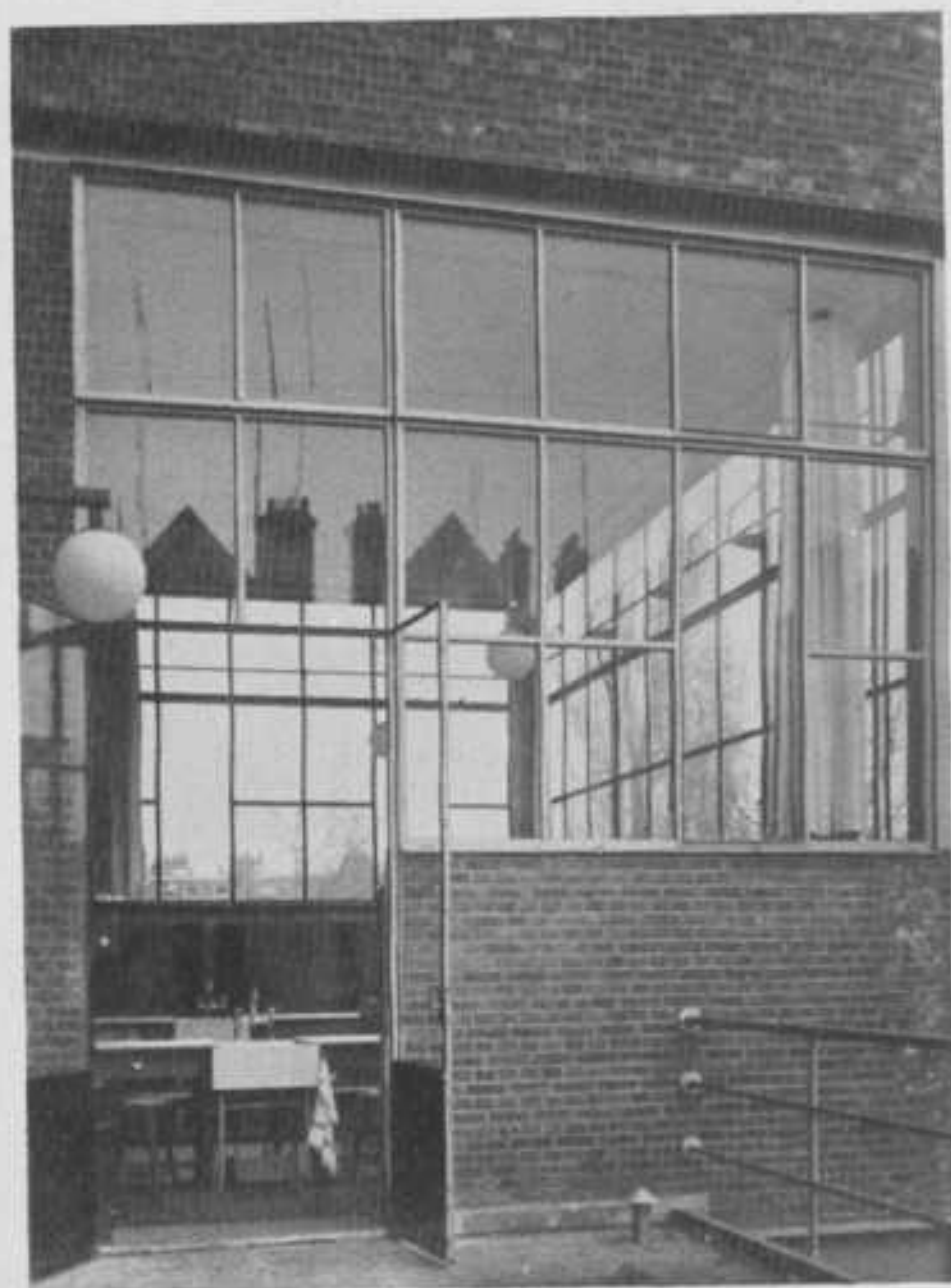
School voor vrouwenarbeid te Rotterdam.

Arch. Ir. J. B. van Loghem.

(Foto's W. Brusse.)



Waschlokaal en kinderkamer, waarachter badkamer en kamer leeraren.



Ingang huishoudlokaal van balkon.

Het doel van een school voor vrouwenarbeid is het leren van praktische bekwaamheid op het specifiek vrouwelijk terrein en deze met theoretische kennis aan te vullen.

In hoofdzaak bestond de opdracht in een algehele restauratie, het vergroten van diverse lokalen en het bijbouwen van enkele nieuwe ruimten.

Zonder ingrijpende wijzigingen konden de bestaande leslokalen voor een groot deel gebruikt worden, maar voor was-, strijk- en huishoudlokalen, kinderkamer en keukens waren uitbreidingen noodzakelijk.

Bij deze opdracht vond van Loghem ruimschoots gelegenheid het menigmaal in dit tijdschrift door hem verdedigd standpunt, dat de taak van den architect is, dienende te zijn, in praktijk te brengen.

Een Vrouwenarbeidschool stelt als trouwens elk Nijverheidsonderwijs, door de verschillende, speciale vaklokalen, uiteenlopend van karakter, zeer bepaalde vak-technische eisen, waaraan de architect gebonden is en zich volkomen ondergeschikt heeft te maken. Dubbel gebonden in dit geval, omdat rekening gehouden moest worden met een bestaande situatie.

In het exterieur van de nieuw gebouwde gedeelten, staal-skelet met stalen ramen, is geen poging gedaan, om speciaal de nadruk te leggen op moderne opvattingen. Het exterieur werd een simpele, logische afsluiting van de ruimten, waaraan de architect zijn volle kunnen heeft gegeven.

De school is gelegen op een binnenterrein, omsloten door achtergevels van woonhuizen en van de straat te bereiken door een smalle steeg tussen twee baksteenmuren, de in Rotterdam veel voorkomende toegang tot schoolgebouwen.

Na de entree vindt men een lange gang in Oost-Westrichting, met op alle verdiepingen uitsluitend links, dus Zuid, de schoollokalen.

Op de begane grond in de gang rechts een 6-tal douches, waarvan de leerlingen bij toerbeurt moeten gebruik maken; de lichaamsreiniging is dus in het leerplan opgenomen; links achtereenvolgend: kinderkamer

met badkamer, was- en mangelkamer met op tussenverdieping boven berg-ruimten de droogcoulissen, strijk-kamer, 2 leslokalen (door schuifwand tot èèn ruimte te maken) en de keukens.

Op de eerste verdieping: lerarenskamer, spreek- en directricekamer, leslokalen, handwerk- en huishoudlokaal.

Op de tweede verdieping: tekenlokaal, leslokalen, handwerk- en huishoudlokaal.

In de kinderspeelkamer, met kasten, gootstenen, enz., op voor kinderen bereikbare hoogten, annex badkamer waar de kleintjes gebaad worden en in de middaguren rusten, staan de kleuters onder leiding van de leerlingen.

In keukens, was-, strijk- en huishoudlokalen worden de verschillende huishoudelijke bezigheden praktisch beoefend.

De keukens zijn gesplitst in die zin, dat èèn keuken als laboratorium-keuken is ingericht met lange aanrechten, waar door iedere leerling gelijke menu's worden klaargemaakt onder volkomen gelijke omstandigheden, zodat exacte vergelijking mogelijk is.

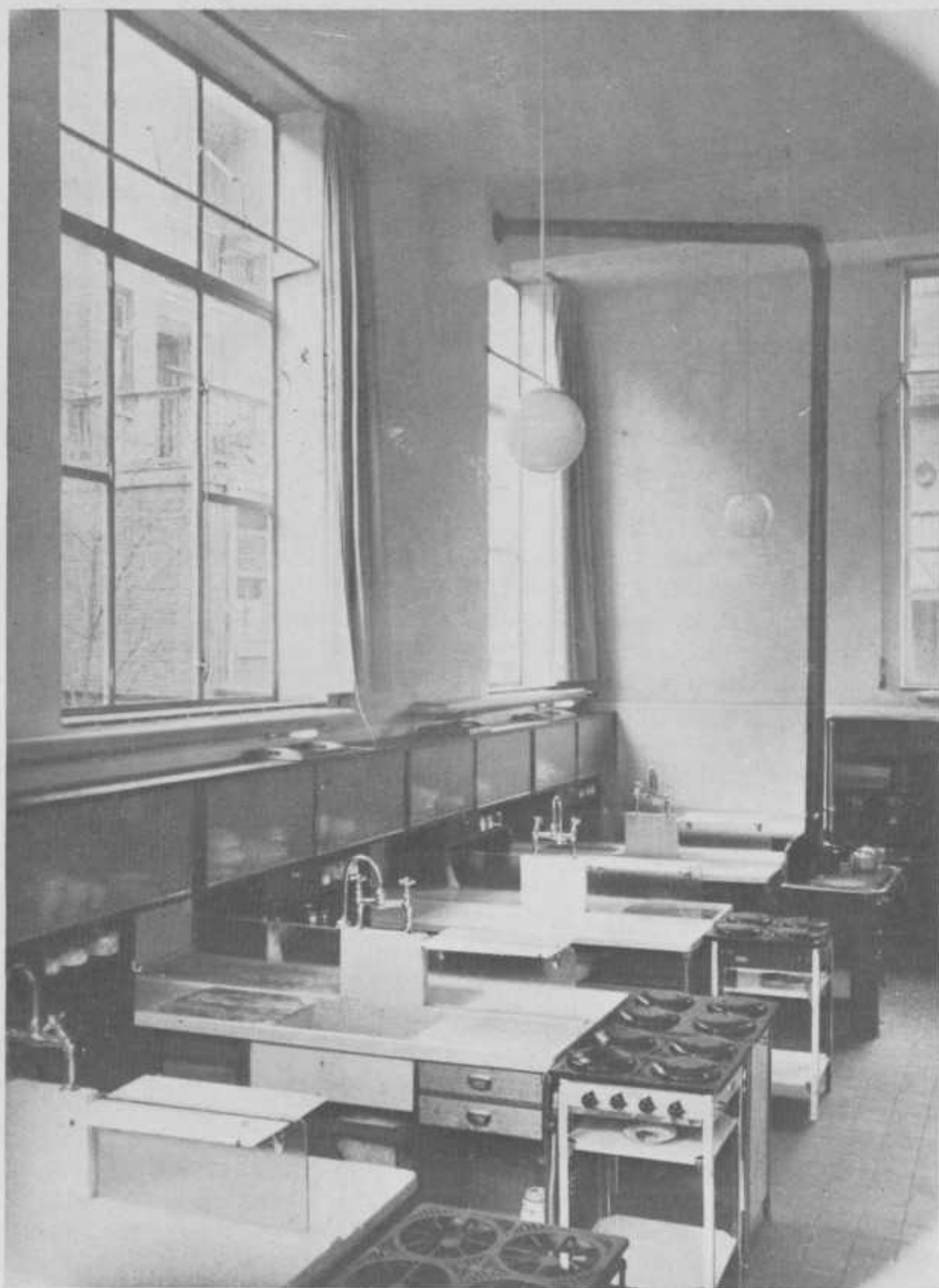
De andere keuken bestaat uit 12 volledige, kleine keukens, waarin telkens 2 leerlingen hun arbeid verrichten, zoals dit in elke gewone woning plaats heeft. Door aanwezig zijn van electr., gas- en kolenfornuizen wordt geoefend, wat zich in het dagelijks leven kan voordoen.

Afzonderlijk te vermelden zijn een tweetal complete, zich in het gebouw bevindende woningen, z.g. proefwoningen, waarin zoveel mogelijk de in alle gewone huizen voorkomende ruimten zich bevinden. De meubilering is tevens door den architect ontworpen.

Het doel van deze woningen is, de werkelijkheid zoveel mogelijk te suggereren, doordat elke leerling als dagtaak krijgt het schoonmaken en het in orde brengen van een woning.

Teneinde de realiteit zoveel mogelijk te benaderen, worden de bedden beslapen door meisjes, die wat rust nodig hebben, de wastafels, badka-

CONTACT TUSSCHEN ARCHITECTEN EN HUISVROUWEN.



mer en keukens gebruikt.

Elk der proefwoningen is in 2 étages verdeeld, waardoor ook de gewenste trappen en portalen met de diverse vloerbedekkingen verkregen zijn.

Mede door de inrichting (afwisselend houten en stalen meubelen) zijn de woningen model-woningen geworden, die ongetwijfeld van opvoedende waarde zijn.

Men vindt er de woon-eetkamer, de zit-slaapkamer, de zit-slaapkamer annex badkamer en de slaapkamer met wastafels, zodat de normale mogelijkheden alle aanwezig zijn.

Daar de architect de gehele inrichting verzorgde, waarbij gestreefd werd naar de grootst mogelijke eenvoud en zakelijkheid, kwam een zakelijk geheel tot stand.

Plaatsing, hoogte en verdeling van ramen en deuren, alles is volkomen geregeld naar de eisen van het ge-

bruiken. Radiator-, pijp- en vloerverwarming vindt men dooreen in dezelfde ruimte al naar gelang van de noodzakelijkheid.

De zuidelijke ligging van alle schoollokalen was een factor van belang om te komen tot open, bevrijde ruimten, waar de a.s. huisvrouwen werken en leren in een sfeer, die zij later als voorwaarde aan haar woningen zullen stellen.

Bezwaren zijn er misschien tegen de zuidelijke ligging van was-, strijkl lokalen en keukens, doch andere mogelijkheid was er voor van Loghem niet, al ware m.i. een beperking van het raamoppervlak hier misschien gewenst geweest, hoewel dit toch niet het euvel had kunnen opheffen.

Laat ons hopen, dat spoedig een gelegenheid wordt geboden, met minder beperkende voorwaarden op dit gebied te werken.

W. VAN GELDEREN.

Contact tusschen de architecten en de huisvrouwen is een van de meest effectieve middelen om de ontwikkeling der woning-plattegronden en de uitrusting der woning te bevorderen.

Wij denken daarbij vooral aan contact met die groote schare huisvrouwen, welke dag in dag uit haar meer of minder vrije bovenhuis, flatjes, belétages of haar confectie landhuizen met tuintjes, moeizaam stofvrij houden en bovendien de niet te onderschatten taak hebben in deze, aan buitenkant meer of minder onder architectuur gebrachte, X-kamers + vaste wastafel, kast en W.C. combinaties een tehuis voor het gezin te scheppen.

Op ons, architecten, maakt de in 't algemeen passieve houding der bewoners t.o.v. het woningvraagstuk den indruk voort te komen uit een gevoel van „het zal wel zoo moeten zijn”. Er bestaan voor de woningzoekende meer of minder hokkerige, sombere, droge, vochtige, lichte, gemakkelijk of niet gemakkelijk te onderhouden woningen, waarbij dan nog komt de stand, het uitzicht, de meer of minder vrije toegang, enz en de z.g. moderne gemakken welke zij biedt.

Al naar de domineerende wensch van het oogenblik wordt een sombere woning met een redelijke indeeling of een tochtige woning met een mooi uitzicht gehoord.

Het heeft den schijn of de vele slechte eigenschappen der gebruikelijke confectiewoning als een noodlot aanvaard worden.

De bewoners zijn het zich te weinig bewust dat dit niet zoo behoeft te zijn. De moderne woning behoeft met verdeling, afwerking en kwaliteit der gebruikte materialen niet achter te staan bij een auto, een schip of een modern spoorwegrijtuig. De moderne industrie biedt haar producten ook aan voor den woningbouw. Op de vraag waarom de bouwnijverheid, speciaal wat betreft de woningbouw, zoo achterlijk is, zijn verschillende antwoorden mogelijk. Het is niet de bedoeling deze op dit oogenblik te behandelen.

Voorloopig wille we volstaan met dat feit te constateeren.

Uit het hieronder volgende uittreksel uit een radiorede van Mevr. Oppenheimer—Belinfante uitgaande van de „Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen” over het onderwijs „De Huisvrouw en de Woningbouw” blijkt duidelijk hoezeer deze achterlijkheid door de huisvrouwen wordt gevoeld en hoe dankbaar elke verbetering wordt aanvaard.

Wij waren aangenaam verrast door de overeenstemming, welke er blijkt te bestaan tusschen de wenschen der huisvrouwen, zooals zij door Mevr. Oppenheimer—Belinfante zijn geformuleerd, en het streven der architecten van het nieuwe bouwen.

REDACTIE.

gehouden voor de A.V.R.O., op 12 April '34
van

Mevr. Mr. D. Oppenheimer-Belifante.

Het is eigenaardig, dat de huisvrouw over het algemeen steeds zoo goedsmoeds en berustend aanvaardde wat haar geboden werd, al zal zij misschien indirect, bij de keuze van een passend verblijf, wel eens mede haar invloed hebben doen gelden. Dit is daarom zoo eigenaardig, omdat zij toch zeker wel als de eerste belanghebbende mag worden beschouwd.

Een geriefelijke woning komt het gehele gezin ten goede, het allermeeft echter de huisvrouw: terwijl de overige leden van het gezin een groot deel van den dag buitenshuis doorbrengen, ligt haar werkkring binnen de muren van haar woning; het is daarom voor haar van het hoogste belang, dat zij haar dagtaak in een gezonde en vriendelijke omgeving met de minst mogelijke verspilling van tijd en krachten verrichten kan. Ruimschoots licht en lucht, een weldoordachte indeeling en inrichting, en daarnaast verhoudingen, vormen en kleuren die het schoonheidsgevoel bevredigen — dit alles kan er toe bijdragen haar het werken in huis te verlichten en te veraangenamen.....

Pas in den laatsten tijd is dit anders geworden en zijn de huisvrouwen zich systematisch met woningbouwvraagstukken gaan bezighouden. In Duitschland maakte de overheid bij dergelijke vraagstukken zelfs hier en daar van vrouwelijke raadgevingen gebruik, o.a. in Beieren, waar de Minister de medewerking inriep van de Dr. in de economie Erna Meyer, die in haar boek „Der Neue Haushalt” (voor Nederland bewerkt onder den titel „De Nieuwe Huishouding”) van ernstige studie van het huishoudbedrijf had blijk gegeven.

In ons land noemde Anna Polak, de directrice van het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid reeds 22 jaar geleden, bij de oprichting der Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen, een zoo hygienisch mogelijke woningbouw en zoo practisch mogelijke woninginrichting een der belangen, waarvoor deze vereeniging speciaal zou hebben te waken. Het zou nog eenigen tijd duren, eer dit programmapunt nader in behandeling zou worden genomen, maar in 1928 werd dan toch op initiatief der Vereeniging een commissie voor rationeelen woningbouw in het leven geroepen, waarin naast huisvrouwen ook vertegenwoordigers van architecten en bouwondernemers en een vertegenwoordigster van het huishoudonderwijs zitting namen, om door gemeenschappelijk overleg, uitsluitend op de basis van den bestaanden woningbouw in huurprijzen van f 400 tot f 1000 eenige rationeële normaaltypen, zoowel voor stad als land te ontwerpen, die de huisvrouw zooveel comfort en arbeidsbesparing konden bieden als voor de te besteden kosten mogelijk zou zijn. Deze Commissie bracht in 1930 een zeer lezenswaardig rapport uit, waarin tevens aan

de hand van teekeningen werd aangegeven, op welke wijze bestaande woningtypen door kleine verbeteringen in bruikbaarheid zouden winnen.

Dergelijk werk, doch dan alleen beperkt tot den Woningbouw in den Haag, verrichtte de Woning-Commissie der Afdeeling den Haag der Ned. Ver. v. Huisvrouwen, die eveneens uit huisvrouwen en deskundigen — zooals de Wethouder van Stadsontwikkeling en Bouwtoezicht en de Directie v. d. Dienst Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting — was samengesteld en die in 1929 haar rapport publiceerde.

Verder verdient de Amsterdamsche studiec ommissie inzake practische woninginrichting nog vermelding, die in 1928 bij raadsbesluit was ingesteld en merkwaardig genoeg, uitsluitend uit vrouwen bestond. Haar rapport verscheen in 1930.

Het was zeker geen toeval, dat deze commissies vrijwel gelijktijdig ongeveer hetzelfde werk ter hand namen, maar veeleer een gevolg van de meer en meer veld winnende gedachte, dat de taak der huisvrouw gelijk elke andere arbeid zoo efficiënt mogelijk moet worden uitgevoerd. Tusschen haakjes mag hier worden opgemerkt, dat wij er nog niet in geslaagd zijn voor het woord „efficiency” een goede Nederlandsche vertaling te vinden. Het woord „doeltreffend” geeft o.i. maar gebrekkig de bedoeling weer. Langzamerhand weet ieder echter wel de beteekenis. Op fabrieken werd er al eerder naar gestreefd, met de minste verspilling van tijd en kracht het grootst mogelijk resultaat te bereiken. Het is de Amerikaansche Christine Frederick geweest, die als vrouw van een ingenieur, het eerst op het denkbeeld kwam dit streven ook in de huishouding toepassing te doen vinden; zij heeft hier als het ware haar leven aan gewijd. Een harer boeken is onder den titel „de Denkende Huisvrouw” voor Nederland bewerkt. Als tweede pionierster mag de Française Paulette Bernège genoemd, die na wetenschappelijke studie op geheel ander gebied, haar vluggen geest ten dienste stelde van de huishoudelijke problemen; met veel overtuiging tracht zij de huisvrouwen het nut eener meer methodische en doeltreffende beoefening van het huishoudvak te doen beseffen.....

Hoe kan nu echter de efficiency bij huishoudelijken arbeid ten volle toepassing vinden, wanneer men niet begint het terrein, waar zij moet worden uitgevoerd, zoo doelmatig mogelijk in te richten?

Vandaar, dat de voorstanders van efficiency in het huishouden mede voor een practischen woningbouw ijveren.

Men zou meenen, dat het verlangen naar zulk een woningbouw in het algemeen niet anders dan lofwaardig kan worden genoemd, doch helaas is ook hier de critiek al weer niet uitgebleven. Nu bedoel ik hiermede niet de door sommigen ten onrechte geuite vrees, dat de schoonheid aan de doelmatigheid zou worden opgeofferd, alsof beiden niet samen zouden kunnen gaan.

Neen, ik bedoel een critiek van veel principieler karakter, die eenige jaren geleden tot uiting kwam op een vergadering van het Instituut voor Volkshuisvesting en

Stedenbouw en die mij deed beseffen, dat zelfs bij een zoo bij uitstek zakelijk vraagstuk als de indeeling en inrichting van een woning verschil van levensopvatting tot uiteenlopend inzicht leiden kan.

Daar bleek n.l. een strooming vertegenwoordigd, die zich tegen het zooveel genoemde streven verzette, uit angst, dat daardoor de uithuiszigheid der huisvrouw zou worden bevorderd. De redeneering kwam eenvoudig hierop neer: de uitvoering der huishoudelijke bezigheden moet liefst zóó omslachtig en gecompliceerd blijven als noodig is, om de huisvrouw daarmede den ganschen dag bezig te houden, anders gaat zij haar tijd maar buitenshuis op minder gewenschte wijze verbeuzelen of den man in de maatschappij beconcurreren!.....

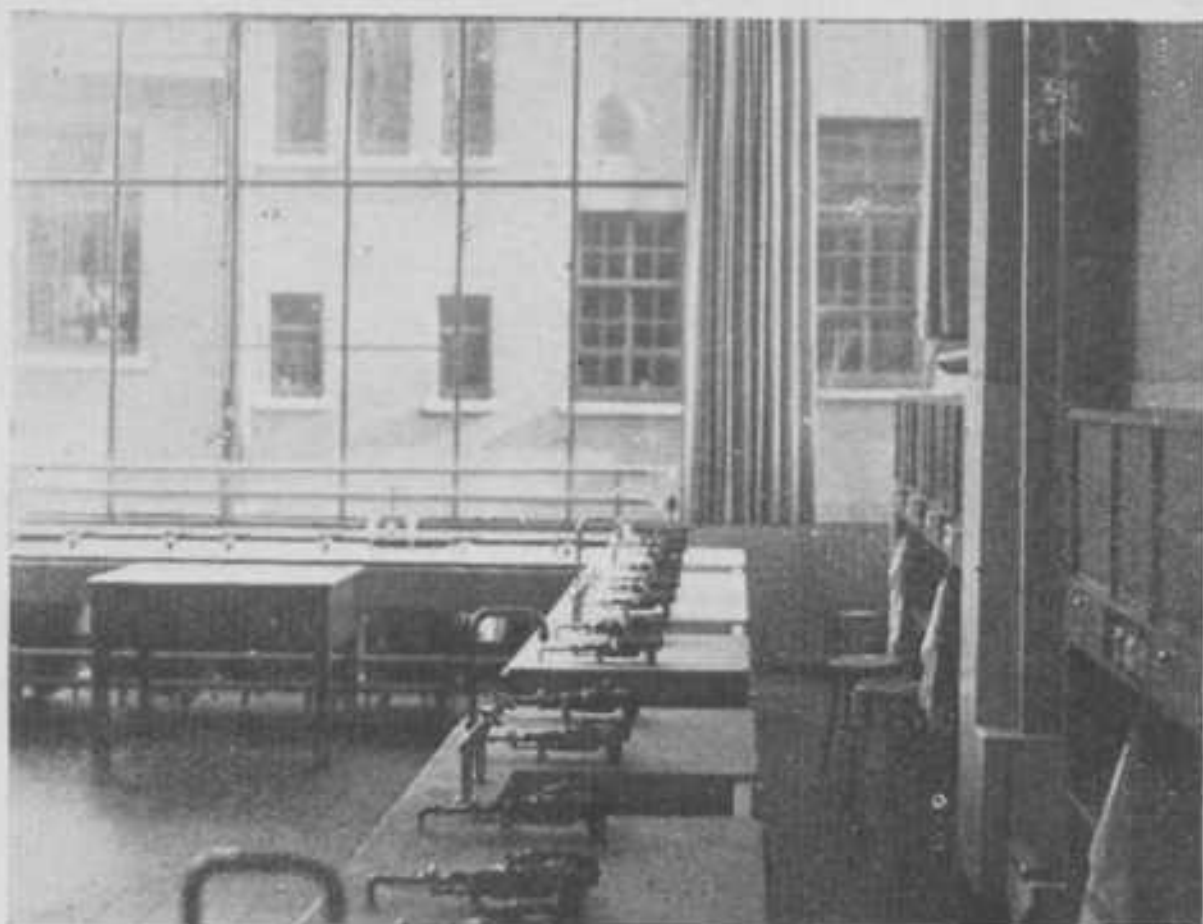
Degenen, die de vooruitgang zoo zeer schuwen, dat zij elke nieuwigheid zouden willen tegenhouden en de huizen liefst nog op den voet van onze grootouders zouden zien ingericht, moeten toch bedenken, dat op elk gebied ontwikkeling is waar te nemen. Niets blijft nu eenmaal bij het oude.

Als zij een blik slaan op onze oude schilderijen, b.v. op de interieurs en keukens uit de 17e eeuw, kunnen zij zich overtuigen, hoeveel er sindsdien in onze leefwijze en woninginrichting al veranderd is.

Ditzelfde trof mij, toen ik eenige jaren geleden bij een bezoek aan Duitschland een paar beroemde oude huizen bezichtigde. In het 15e eeuwse huis van den schilder Albrecht Dürer te Neurenberg, trok ik een bekrompen sombere, slecht verlichte en geventileerde keuken aan, met houten vloer, een primitieve stookplaats en een brandstoffenbergsplaats tegen een der wanden aangebracht. Men kon zich niet voorstellen, dat iemand in deze gevangenis ooit met plezier zou gewerkt hebben. Een groot verschil hiermede vormde de bekoorlijke 18e eeuwse keuken in het Goethehaus te Frankfurt, ruim en zindelijk met groote ramen, die een vriendelijk uitzicht op den tuin boden. Een overvloed van ustensilien — ik herinner mij o.a. nog een heele reeks puddingvormen in verschillende grootte — hingen gezellig aan de muren of waren op planken uitgestald. Wat er ook uit een oogpunt van efficiency op mocht zijn aan te merken, uit aesthetisch oogpunt leek hier de volmaaktheid bereikt. Welk een contrast alweer tusschen deze keukens en die welke twee eeuwen later in dezelfde stad door de vrouwelijke architecte, Frau Schütte-Lihotzki, bijgestaan door Stadtrat May, werd ontworpen en nu onder den naam van de Frankfurterkeuken door de Haagsche afdeeling der Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen is tentoongesteld.*)

Nu is deze laatste keuken wel niet voor een patriciërshuis bestemd, zoodat een volledige vergelijking niet opgaat, maar men voelt vooral zoo sterk het onderscheid, omdat door Frau Schütte doelbewust is gestreefd naar een doordachte indeeling, die arbeidsbesparing bevordert. Vroeger viel het geen bouwer in, daarop te letten. Wanneer de keukens maar van een aanrecht,

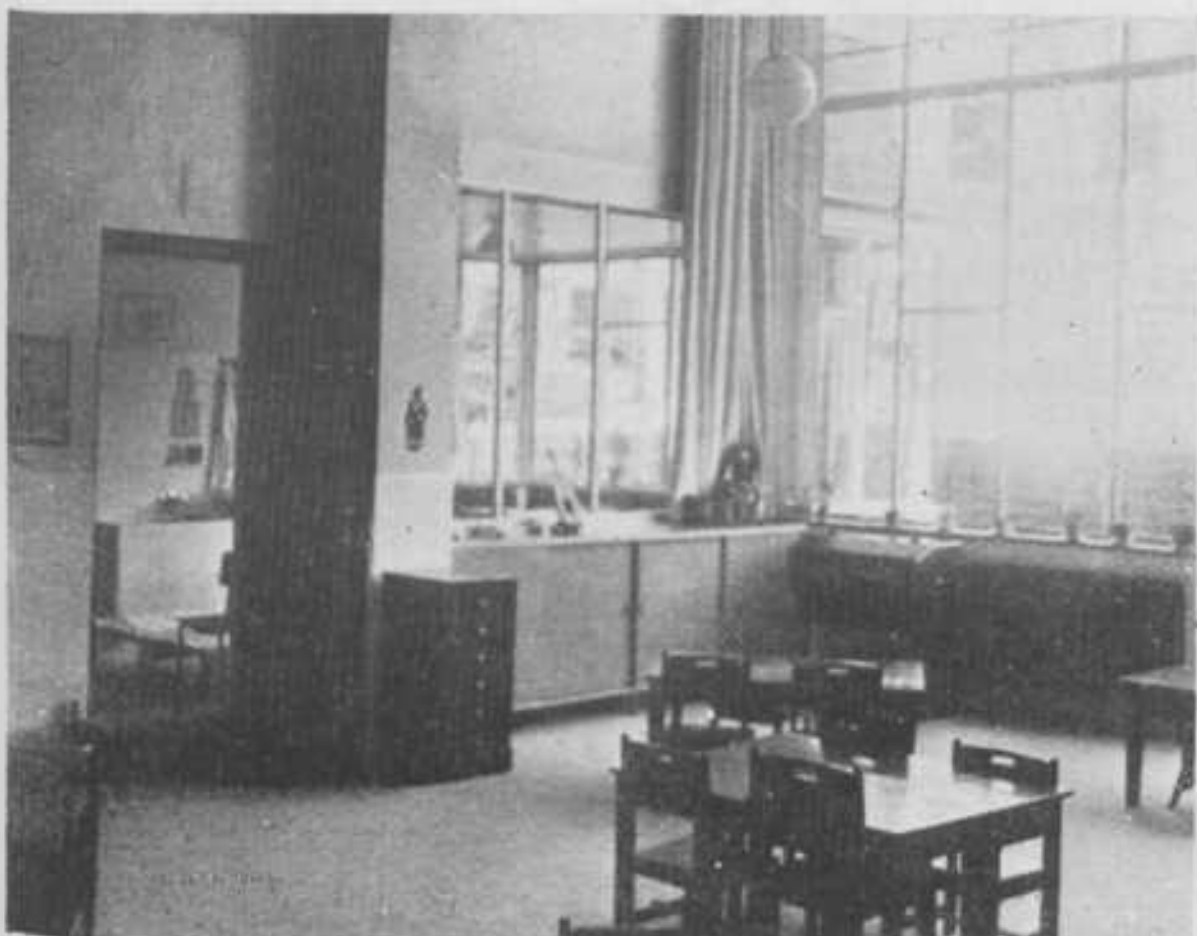
*) Thans te bezichtigen in de Vakschool voor meisjes in de Louise Henriettestraat.



*School voor vrouwenarbeid Rotterdam.
Laboratorium-keuken.*



Mangelkamer.



Kinderkamer.

een gootsteen, een plaatsruimte voor het fornuis en een kast waren voorzien, meende men aan zijn verplichtingen te hebben voldaan.

Over de vraag, hoe deze onderdeelen ten opzichte van elkander en ten opzichte van eetkamer, provisiekamer en kelder moesten gelegen zijn, brak men zich het hoofd niet!! De werkzaamheden, die in de keuken moeten worden verricht, lagen zoover van de gedachtenwereld van den bouwer af, dat hij er daardoor evenmin toe kwam, eens iets nieuws te bedenken, om dit laboratorium der huisvrouw geriefelijker te maken.

Een Nederlandsch architect, die Amerika had bezocht, deelde mij mede, dat zijn collega's in de nieuwe wereld dit bezwaar begrepen hebben en zij daarom vaak zelf een poos lang huishoudelijke werkzaamheden gaan uitvoeren, om van de daarbij opgedane ervaring partij te trekken. Dit heeft natuurlijk ook de architecte Frau Schütte gedaan; daarom wijkt haar keuken zoo aanmerkelijk van het traditioneele type af. Ik wil hiermede niet zeggen, dat dit keuken-ontwerp in alle opzichten onze bewondering wekt en dat het voor Holland zou zijn aan te bevelen. Het daarin toegepaste denkbeeld zoo weinig mogelijk aan den wand te hangen, is uit hygiënisch oogpunt zeker uitstekend, daar de gereedschappen zoo minder stoffig worden. Het overdeven groot aantal laden in de Frankfurter keuken leidt echter weer tot andere bezwaren. De huisvrouw mag daarbij wel een kaartregister aanleggen, om te onthouden in welke lade een bepaalde zaak te vinden is en voor een niet al te gewetensvolle dienstbode bieden ze een welkome gelegenheid tot het verstoppjen van allerlei ongerechtigheden.

Veel erger is echter, dat aan de bedoelde keuken een achteruitgang naar buiten ontbreekt; bij de Hollandsche keukens komt dit gelukkig weinig voor en is er bijna altijd een deur, die tot tuin of balconnetje toegang geeft. Alleen te Rotterdam viel het mij op, dat daar zelfs bij bovenhuizen van betrekkelijk hooge huurwaarde een balcon of plat wordt gemist, met het onaangename gevolg, dat de vuilnisbak in de keuken zelf moet worden opgeborgen!

Het voorbeeld der buitenlandsche vrouwen, om de inrichting van de keuken eens degelijk in studie te nemen, heeft in ons land navolging gevonden.

Een proeve van een nieuw keukenontwerp is o.a. de „Hollandkeuken” met de practische doorgeefkast, van de afdeling Den Haag van de Huisvrouwenvereniging.*) Het laatst is door een Commissie van de Nederlandsche Vereeniging van Huisvrouwen in 1932 een model ontworpen met de bedoeling te bewijzen, dat in de keukens der gewone middenstandswoningen, reeds veel is te verbeteren, zonder dat hieraan exorbitante kosten verbonden zijn. Het is dus geen abstract ideaal, dat de ontwerper voor oogen stond: de keukens die de Ned. Vereeniging van Huisvrouwen volgens dit ontwerp liet bouwen en die sinds 1 Mei in het nieuwe secretariaat Raamweg 17, Den Haag, is opgesteld, houdt rekening met de op dit oogenblik gangbare woningtypen.

Wanneer men n.l. een keuken ontwerpt,

die hoe mooi ook op zich zelf niet in zoodanig type past, is daarvan minder praktisch resultaat te verwachten. De door de hier bedoelde keukens kenbaar gemaakte wenschen zijn daarentegen in de praktijk gemakkelijk te verwezenlijken. Opzettelijk zijn daarom de normale maten 2 bij 4 M. gekozen met eenigen uitbouw voor kasten aan de eetkamer- of tuinzijde. Er is getracht deze ruimte zoo doelmatig mogelijk in te richten en van gemakken te voorzien; speciaal is er voor gezorgd: 1e dat bij koken en afwasch goede lichtinval aanwezig is; 2e dat alle onderdeelen zóó zijn geplaatst en men alles bij het werk zoodanig bij de hand vindt, dat weinig heen en weer geloop noodig is; 3e dat door aard en afwerking der gekozen materialen het onderhoud gemakkelijk valt. Zoo treft men b.v. in deze keukens aan wanden en grond slechts holle hoeken aan. Daarom ook is het houtwerk met inbegrip van alle deurtjes glad afgewerkt, zonder profielen en vindt men den bodem met granito bedekt, dat uit één stuk bestaande als een solide en hygiënische vloerconstructie mag worden beschouwd. Ook aanrecht en gootsteen zijn uit granito aan één stuk gegoten, waardoor aanhechtingsnaden, die vocht opzuigen, worden vermeden. De wanden zijn natuurlijk tot een hoogte van 1.60 M. betegeld.

De gootsteen is zoo geplaatst, dat het afwassen zoo handig mogelijk kan geschieden, daar aan beide zijden aanrecht ruimte aanwezig is, om respectievelijk vuil en afgewassen vaatwerk te kunnen neerzetten. Een typisch kenmerk van oude keukens is wel, dat daaraan nooit aandacht is besteed. Geregeld vindt men daarin de gootsteen geheel in den hoek aansluitend aan den zijwand aangebracht. Het opbergen na den afwasch kan ook in een ommezien geschieden, omdat alle bergruimte zich in de onmiddellijke nabijheid bevindt. Natuurlijk is voor twee kranen gezorgd, want in een moderne keuken behoort men ook de beschikking over warm water te bezitten. Praktisch zijn de in de tegelmuur ingebouwde zeepbakjes en het uitschuifbare rekje onder den gootsteen voor werkdoeken en dweiltjes. Voor het vullen en ledigen van werkkemmers ziet men bij den ingang, laag bij den grond, om het zware tillen te voorkomen, een afzonderlijk zgn. „slobzink". Het werk wordt verder vergemakkelijkt door de aanwezigheid van twee laden in de aanrecht en door het kastje daarboven, waardoor men de bij het bereiden der spijzen noodige voorwerpen direct voor het grijpen heeft, en ook allerlei ingrediënten onmiddellijk bij de hand staan.

Ook de uitschuifbare plank onder de linker aanrecht, bestemd voor het aanschroeven van apparaten (vleeschmolen enz.) voorziet in een behoefte; tot nu toe was hieraan nooit gedacht; daar de aanrecht geen gelegenheid tot het bevestigen van deze toestellen bood, probeerde de huisvrouw dit bij gebrek aan beter dan maar bij de keukentafel, met de kans deze grondig te ruïneren. Gewoonlijk ontbreekt ook in de hedendaagsche keukens de toch zoo noodige werkkast voor het opbergen van lange stoffers, enz.; hiervoor is thans naast de glazenkast voldoende plaats inge-

ruimd. Verder vindt men er o.a. nog het reeds veel toegepaste doorgeefluik, een met afschroefbare eternietplaat bedekt dressoir en een elektrische ventilator.

Men ziet: het lijken geen wereldschokkende hervormingen, maar bescheiden verbeteringen, gelegen binnen de grenzen van het bereikbare, die echter tezamen het „nuttig effect" van de keukens aanmerkelijk verhoogden. Iedere huisvrouw zou ze al veel eerder hebben kunnen uitdenken, maar het is ermede als met het ei van Columbus: Als het geheim eenmaal is opgelost, vindt ieder de zaak doodeenvoudig.

De keukens, die ik U hier beschreef, is reeds op verschillende tentoonstellingen geëxposeerd en door eenige architecten in nieuw te bouwen huizen overgenomen.....

Wanneer wij hiermede van de keukens afstappen en nagaan, welke wenschen de huisvrouw ten aanzien van den verderen bouw harer woning koestert, dan blijkt, dat die wenschen zoowel de indeeling als de inrichting betreffen, terwijl bij de inrichting weer valt te onderscheiden tusschen de centrale voorzieningen en de verzorging van de onderdeelen.

Ten aanzien van de indeeling is zeker geen algemeen schema te geven, daar rekening dient gehouden met de bouwverordeningen die in de verschillende plaatsen uiteenloopen. Dit is misschien wel voor een deel een gevolg hiervan, dat de wenschen inderdaad plaatselijk afwijken, waardoor bepaalde woningtypen aan bepaalde steden inhaerent zijn geworden. De alcoofwoning b.v., in andere steden weinig meer voorkomend, schijnt in Rotterdam nog altijd in trek te zijn! Het zullen wel financiële overwegingen zijn, die hierbij den doorslag geven, want wij kunnen ons niet voorstellen, dat de huisvrouw zulk een tusschenkamer, die slechts licht en lucht door de daarnaast gelegen vertrekken verkrijgen kan, speciaal zou begeeren!

Hoe dit zij, er zijn in elk geval een aantal desiderata te noemen, die als algemeen geldend mogen worden beschouwd. Over het algemeen zal men b.v. tegenwoordig de voorkeur geven aan een woning, waarin door doelmatigen bouw onnoodig geloop, in het bijzonder veel trappengeklauter vermeden kan worden, waar behoorlijke badgelegenheid, al is het slechts door een douchekast, aanwezig is, waar gedacht is aan voldoende bergruimte o.a. voor fietsen en kinderwagen, waar de kamers breed en licht zijn en niet het ongezellig aanzien vertoonen van de bekende smalle en lange pijpenladen. Het vele geloop is vooral te vermijden, wanneer de kamers om een kleine hall gegroepeerd kunnen worden. Waar dit niet mogelijk is — zooals in het meerendeel der bestaande huizen, — wordt al veel gewonnen door verbindingsdeuren tusschen de verschillende vertrekken en door het zgn. boodschappenkastje aan de voordeur, dat ik in moderne flats tot tevredenheid van de huisvrouw toegepast zag. Het kastje is daarbij in een aantal hokjes, elk met een eigen deurtje aan de buitenzijde verdeeld; de leverancier, die pakjes of levensmiddelen bezorgt, plaatst deze zonder te bellen in een der openstaande



Kamer directrice.

School voor Vrouwenarbeid, Rotterdam.

hokjes en heeft er slechts voor te zorgen daarna het deurtje ervan dicht te drukken; dit is dan aan de buitenzijde niet meer te openen, zoodat de kans op diefstal is uitgesloten.

De huisvrouw moet er alleen aan denken, de hokjes, die aan de binnenzijde van de voordeur der flat door haar kunnen geledigd worden, na het wegnemen der aanwezige boodschappen aan de buitenzijde weer open te zetten, zoodat er nieuwe bestellingen in kunnen worden gedeponneerd. Bij een ander systeem is in de buitenmuur slechts één deurtje aangebracht dat door den leverancier wordt geopend. Het kastje aan de binnenzijde, bestaande uit een aantal hokjes boven elkaar, zakt vanzelf als er iets in gelegd wordt, zoodat er weer een volgend leeg hokje achter het deurtje vrij komt. Het is verwonderlijk, dat het boodschappen-kastje nog zoo weinig algemeen toepassing gevonden heeft. Men bespaart er toch zooveel tijd mede.....

Wij zijn hiermede al van het terrein der indeeling tot dat der inrichting overgelopen.

De Bouwcommissie van het Instituut tot Voorlichting, waarvan ik U zooeven gesproken heb, — een Commissie waarin de huisvrouwen door architecten worden terzijde gestaan — is juist begonnen de inrichtingsvraagstukken te bestudeeren en wel in de eerste plaats die, welke de algemeene voorzieningen betreffen, zooals centrale verwarming, warmwatervoorziening, gas en elektrische installatie, plaatsing van leidingen, meters en hoofdkranen, constructies van muren en daken, plafonds, deuren en ramen enz. Het is immers, om eenige voorbeelden te noemen, van het grootste belang voor de huisvrouw dat de waterleiding niet bevriest en dat haar huis door onvoldoende afsluitingsmiddelen in den zomer niet door insecten uit den tuin

wordt overrompeld. Zonder deskundige voorlichting zou de huisvrouw het bij de oplossing dezer problemen echter niet kunnen stellen.

Wat de verzorging der onderdeelen betreft, hierbij gaat 't zoowel om de inrichting daarvan als om de te kiezen materialen.....

Zoo heeft dan ook dit verlangen naar eenvoud, misschien gepaard met overwegingen van economischen aard, geleid tot een bouw van lager verdiepingen, die de huisvrouw niet onwelkom is. De hoge heerenhuizen met sousterrains en een ingang, die wel voor reuzen bestemd scheen, staan thans daar als vertegenwoordigers van een tijd, die afgedaan heeft. Wij willen niet ontkennen, dat er van de werkelijk oude huizen, die een geschiedenis te vertellen hebben, een groote charme kan uitgaan, die het splinternieuwe uiteraard niet bezitten kan, maar wanneer wij ons losmaken van de romantiek en op de bewoonbaarheid letten, vinden wij het begrijpelijk, dat men thans de voorkeur geeft aan een modern verblijf van bescheidener voorkomen, dat echter een grootere mate van comfort biedt. Zoo worden de ouderwetsche statige huizen met hun hoge vensters en deuren verlaten terwille van simpeler woningen, waarin de horizontale lijn boven de verticale domineert! Terwijl de ontwerpers daarvan misschien slechts gedreven werden door het nuchtere verlangen op de bouwkosten te besparen, hebben zij met dit gedrukte type van woningen, de huisvrouw en haar personeel onbewust een dienst bewezen.

De lage verdieping stelt haar immers in staat allerlei werkzaamheden aan wanden en vensters (zooals ramen zeemen, gordijnen ophangen) met minder moeite te verrichten, zonder een zware werktrap te moeten aandrigen en daarop halsbrekende toeren te verrichten. Bij de lage en breede ramen, die ik eens wat ondeugend met aquariumruiten hoorde vergelijken, gaat dit alles immers veel eenvoudiger.

Bovendien zijn zulke woningen met minder kosten te verwarmen en bestaan de trappen uit minder treden — allemaal redenen om ze bij de huisvrouw in den smaak te doen vallen.

Zoo komt dus reeds de moderne architectuur het streven der huisvrouw naar efficiency tegemoet.....

Tevens blijft het een feit, dat op dit oogenblik nog lang niet het laatste woord betreffende den woningbouw gesproken is. Nieuwe uitvindingen worden gedaan en proefondernemingen met nieuwe materialen genomen om de bewoonbaarheid onzer huizen te verhoogen. Zoo is men b.v. nog bezig naar de beste constructie-methoden te zoeken tot afweer van geluiden — een vraagstuk, dat vroeger lang niet zoo urgent was als in dezen helaas wel wat al te rumoerigen tijd.**)

Al moge dus de woningbouw in de laatste jaren al verbeterd zijn, de belangstel-

ling der huisvrouw behoort erop gevestigd te blijven, teneinde hem tot verdere volmaking te brengen. Zij kan hiertoe medewerken, niet alleen door raadgevingen en critiek, doch tevens door bij het zoeken naar een woning met kennis van zaken de haar aangeboden percelen te bezichtigen en een verstandige keuze te doen. De woningbouwers zullen daardoor in hun eigen belang met de wenschen der huisvrouwen rekening moeten houden.

De Bouw-commissie van de Ned. Ver. v. Huisvrouwen is van plan een leidraad te ontwerpen, waarin de aandacht wordt gevestigd op al hetgeen, waarop bij het koopen of huren van een woning valt te letten.

Dat deze leidraad door practische huisvrouwen en deskundigen op bouwgebied zal worden samengesteld, zal een waarborg vormen voor de bruikbaarheid ervan.

Wanneer de huisvrouwen met dit boekje gewapend, zich haar macht bewust worden, maar anderzijds beseffen, dat zij hare eischen tot het in redelijkheid bereikbare moeten beperken — daar nu eenmaal de verwezenlijking van bepaalde wenschen verband houdt met den te besteden prijs — zal haar invloed den woningbouw zeker niet anders dan ten goede komen.

EEN „LEEKENOORDEEL” OVER HET NIEUWE BOUWEN.

Naar aanleiding van een artikel van arch. Merkelbach in de Groene Amsterdammer, waarin hij het oordeel van den leek vroeg over het nieuwe bouwen, ontvingen we volgend ingezonden stuk.

Red.

Als je over de „Nieuwbouw” spreekt, haalt men meestal de schouders op, mompelend: „Neue Sachlichkeit, dat waait wel weer over” en men bedenkt niet, dat 't een strooming is in dezen modernen tijd, die uit te vitalen levenskracht en -verlangen geboren is om zoo maar op zij gezet te kunnen worden. Voor velen lijkt 't te zakelijk, te dor, te onromantisch en dan denkt men niet aan de droomen en de idealen van de nieuwe Bouwers, die zich bewust zijn geworden van de durf en de kracht van den modernen tijd.

Zij zien hoe voor 't jonge geslacht sport en lichaamskracht haast tot een geloof zijn geworden en voelen 't verlangen van den modernen mensch naar ruimte-wijdheid-bevrijding. Door de nieuwe verkeersmiddelen hebben de menschen andere verlen leren kennen, andere mogelijkheden gezien en zij zijn a.h.w. uit hun eigen bekende sleurtje geheven en teruggekomen met nieuwe levensmoed en durf en ze voelen zich opeens beklemd in hun oude omgeving. Wat doen zij met die zware meubels en kleine wissewasjes, die zooveel onderhoud eischen, weg met die dikke gordijnen, die 't licht en de zon tegenhou-

den. Hoe hebben zij 't uitgehouden met dat donkere behang en die schemerlampen. 't Wordt een ware beeldenstorm. Alle sentimenten en conventies waaraan ze zich verbonden dachten worden over boord gezet. Ze durven 't aan in hun nieuw gewonnen kracht, ze ademen ruim en begrijpen opeens 't ideaal van die nieuwe bouwers, die zich juist dit nieuwe menschengeslacht hadden gedroomd en daarvoor huizen bouwden.

't Huis mag geen steenklomp zijn met mooie facade, waarin men bescherming zoekt tegen de buitenwereld.

Gooi open de boel; de nieuwe mensch durft op zich zelf te staan, critiek te trotseeren, ieder mag zien wat hij werkt en kan. Hij wil niet meer de dupe zijn van onnoodige huiselijke beslommeringen, hij verlangt naar felle uitbundigheid van kleuren in rustige omgeving. O mensch, wat een geluk om na de benauwenis van leeg idealen en conventies opeens boven op den berg te staan met den frisschen wind om je heen.

Maar onherroepelijk is de reactie als 't niet van binnenuit langzamerhand gegroeid is, zooiets houdt geen stand als 't opgelegd of opgezweept is. Een kleinigheid kan dan alles weer omlaag halen en dan komt weer 't oude verlangen naar bescherming. Ze kijken bevreemd om zich heen, voelen zich verlaten tusschen de koude staalmeubels, naakte wanden, verlangen naar zachtheid, innigheid, willen zich verbergen voor hun medemens, voelen zich niet opgewassen tegen de taak die van hen verwacht werd. Maar heelemaal terug kunnen ze ook niet meer, ze loopen langen tijd stuurloos rond, afwegend welke oude herinneringen en sentimenten nog waard voor hen zijn, waar zij eigenlijk toch niet buiten kunnen. Dan komen ze tot het moment dat zij hun omgeving weer aan kunnen passen aan hun eigen gegroeide wezen, zij volgen niet meer als in een roes wat de moderne stijl voorschrijft, zij zijn niet bang meer om iets op te hangen of neer te zetten wat hen dierbaar is gebleken, ze voelen opeens 't gevaar van de mogelijke verstarring van 't ideaal, dat als 't niet in het wezen van den mensch gegroeid is, ook weer een belemmering en conventie zou kunnen worden. Immers, overal om hen heen zien zij met schrik de z.g. „bevrijde” menschen die ook voelden dat zij niet opgewassen waren tegen de groote taak, maar die nu nog feller, nog strenger zijn geworden. Sentimenten?: „ballast”, zeggen zij en gooien alles wat heilig en innig is verre van zich. Ze zweepen elkaar op, hebben mooie leuzen en merken niet dat zij bezig zijn om weer gevangenissen om zich zelf te bouwen waar ze langzamerhand aan kapot gaan.

Alles wat leeft moet soepel, bewegend als 't leven zelf zijn; zoodra iets verstart is er een belemmering die weer uit den weg geruimd moet worden als je de werkelijke „vrijheid” beleven wilt; 't is een open staan en waakzaam zijn, meelevend met den tijd, met de nieuwe krachten en idealen!

O. H. de B. G.

***) In de tot dit doel binnenkort op te richten „Geluidstichting” zullen ook de huisvrouwen vertegenwoordigd zijn.

BIJ HET VERSCHIJNEN VAN DE 1e NEDERLANDSCHE CATALOGUS VOOR DE BOUWWERELD.

Een van de grootste kenmerken van het nieuwe bouwen is wel de wensch tot ordening. Het is daarom ook niet te verwonderen, dat de gedachte om een catalogus voor de bouwwereld ook voor Nederland samen te stellen uitging van een architect die de beginselen van het nieuwe bouwen tot de zijne maakt.

Meende vroeger een jong architect de aandacht op zich te kunnen vestigen door b.v. reisschetsen in oude steden te maken of de opmeting van een historisch bouwwerk, dat reeds tientallen malen was opgemeten, te verrichten, uitingen van activiteit als het samenstellen dezer bouwcatalogus, zijn meer van deze tijd en voor de betrokkene misschien ook leerzamer.

Het is geen eenvoudige taak die de samensteller, de heer K. Limperg, zich gesteld heeft en hij zal wel de laatste zijn, die verwacht, dat het resultaat in alle opzichten honderd procent geslaagd zal worden genoemd. Het is daarom, dat wij deze eerste publicatie vrijmoedig bespreken, te meer daar wij van harte wenschen, dat deze verschijningen nog door vele zal worden gevolgd, en het voor de samenstellers het aangenaamst zal zijn de reacties te ver-

nemen, die bij het bezien van deze publicatie worden gewekt.

Vooraf zij vastgesteld, dat wij deze catalogus anders zouden bezien als zij het resultaat was van de arbeid van de heer Limperg alleen, in tegenstelling met hetgeen thans is geschied nml. dat de B.N.A. haar medewerking heeft verleend om de publicatie ten slotte te doen slagen.

Was het eerste het geval, wij zouden onze kritiek voor ons houden, en constateeren dat de heer Limperg onder de gegeven omstandigheden bereikt heeft, wat te bereiken is. Nu echter de architectenorganisatie in Nederland bij het totstandkomen haar moreele steun heeft verleend, en voor de uiteindelijke samenstelling een harer vertegenwoordigers, de heer F. Verschuylen met de heer Limperg liet samenwerken meenen wij met de kritiek verder te mogen en te moeten gaan.

Het wil ons nml. voorkomen, dat indien het enthousiasme van de B.N.A. even groot was geweest als dat van de heer Limperg, deze catalogus er anders uit had kunnen zien. De B.N.A. was m.i. verplicht geweest naast moreele steun ook financiële steun te verlenen, waardoor deze catalogus geen uitgevers-zaak was geworden, maar een publicatie van architecten, waarbij, zooals bij alle architectenarbeid, het zakelijke gedeelte daarom nog niet verwaarloosd behoeft te worden.

Welke eischen moet een architect aan een bouwcatalogus stellen? Voor alles absolute volledigheid. Voordat we er toe kunnen besluiten onze voorraad catalogi en prospecti te vernietigen, moeten wij er zeker van zijn, dat hetgeen wij er voor in de plaats stellen, hetgeen wij met een bouwcatalogus toch zouden moeten kunnen doen, minstens ons op de zelfde wijze voorlicht, als genoemde voorraad doet. Wij moeten in een d.g. bouwcatalogus alles vinden wat op het gebied van de architect aan de markt is en de opname daarin moet niet uitsluitend afhankelijk zijn van het feit of de betrokken firma een bepaald bedrag voor reclame wil of kan uittrekken. Als b.v. de samenwerking met de B.N.A. ten gevolge zou hebben gehad, dat aan de catalogus een index, zij het ook zeer beknopt, kon worden opgenomen van alle firma's en alle materialen die in het afgelopen jaar aan de Nederlandsche markt zijn verschenen, dan zouden wij van gelijkwaardige prestatie kunnen gaan spreken.

We krijgen nu een beetje het onaangename gevoel, dat B.N.A. de goodwill die voor leveranciers in deze organisatie schuilt verdisconteert acht met het initiatief van den heer Limperg.

Wij zijn de laatste die een samenwerking met B.N.A. op die gebieden die zich daarvoor leenen, niet zouden toejuichen, echter verwachten we dan ook, dat zij degenen

N.V. Handelmaatschappij voor gebogen Meubelen en Houtindustrie, Amsterdam C

Importeurs der Bonten en Stalen
Thonet Meubelen.

Thonet

Kelnerstraat 213
Telegraafadres: Importeur, Benthuizen
Telefoon: 30500, 30501; nr. 48 van 30512
Modelphuis Thonet Weenen. Opgereikt in 1853.
In Nederland sedert 1869.
Fabrieken in Tsjecho-Slowakije, Polen,
Roemenie, Joegoslavie, Duitsland.



Stalen Thonet Meubelen.



Thonet Meubelen, Benthuizen.



Stalen Thonet Meubelen.

236 Meubelen

STALEN THONET MEUBELN

worden van gebogen stalen buizen, die verchroomd worden vervaardigd. Het systeem is gebouwd volgens de laatste vindingen der techniek en vormt de meest afdoende bescherming tegen roest.

Voor completering worden gebruikt:

Ruggen en zitlijnen van leer, van geprepareerd, of een bijzondere stoffering op stalen buizen in een handig met moderne kunststoffen stoffen. Bij v. meubelen: glas of hout voor tafels; houten poten en kasten van schrijfbureaus, kasten etc.

Voordeelen

Duurzaam.

Geprepareerd.

Verstrekking van tijd.

Mey den een buizen, heeft een stalen gebogen of legende tot acht einden.

Toerusting

Overal waar de moderne mens behoefte heeft aan moderne meubelen.

Gezigtig en alle inrichtingen worden geheel verstrekt.

N.V. Bruynzeel's Deurenfabriek Zaandam



Telefoon 3041
Telegraafadres: Deurenfabriek Zaandam
Postadres: 32400
Bankiers: Nederlandsche Bankvereniging



35 mm standaarddeuren

Model	Model	Model	Model	Model	Model	Model	Model
No. 10	No. 11	No. 12	No. 13	No. 14	No. 15	No. 16	No. 17
No. 18	No. 19	No. 20	No. 21	No. 22	No. 23	No. 24	No. 25

Model	Model	Model	Model	Model	Model	Model	Model
No. 26	No. 27	No. 28	No. 29	No. 30	No. 31	No. 32	No. 33
No. 34	No. 35	No. 36	No. 37	No. 38	No. 39	No. 40	No. 41



40 mm standaarddeuren

Model	Model	Model	Model	Model	Model	Model	Model
No. 42	No. 43	No. 44	No. 45	No. 46	No. 47	No. 48	No. 49
No. 50	No. 51	No. 52	No. 53	No. 54	No. 55	No. 56	No. 57

108 Deuren

blz. 236. N.V. Handelsmij. voor gebogen meubelen,
Thonet

blz. 108. Bruynzeel's Deurenfabriek,
Zaandam.

met wien zij samenwerkt die steun zullen verleen die zij behoeven, ook al vraagt hij daar niet om, zij zijn als ouderen en rijpere collega's verplicht een zaak verder te brengen, en niet alleen een gedachte van een andere mede te verwerklijken, wil zij tenminste bij de jongeren aanspraak maken op die achting en waardeering, die hen er toe zou moeten brengen het toevoeging B.N.A. verkieselijk te achten.

Ik stel er prijs op te verklaren, dat het bovenstaande in het geheel niet in overleg of in samenwerking met den heer Limperg is geschreven, au contraire, de samenwerking schijnt hem persoonlijk alleszins bevredigd te hebben.

Nu dan een bespreking van de catalogus in de vorm als zij thans, ondanks de steun van de B.N.A. verschenen is, nml. als geordende reclame, van een aantal eigenlijk willekeurige firma's die het geld er voor over hadden zich te laten ordenen.

Deze ordening dan, is op voortreffelijke wijze geschied. De verschillende registers stellen ons in staat op eenvoudige wijze het gezochte te vinden, hetgeen ik niet kan zeggen van onze eigen verzameling catalogi, ondanks het kaartsysteem dat wij daarbij toepasten.

De indeeling der pagina's is daar, waar de aanwijzingen der redactie denkend verwerkt zijn, overzichtelijk en juist. Het treft

ons echter, dat er blijkbaar nog firma's zijn, die weinig begrip hebben wat een architect van een d.g. catalogus verlangt.

Nemen we b.v. de firma Thonet (pag. 236 en 237). Elke architect weet dat Thonet meubelen maakt van hout en staal, maar welke modellen maakt ze nu eigenlijk precies? Om het te weten zou ik mijn oude prospecti moeten raadplegen, met de kans juist een model te kiezen, dat net het vorige jaar uit de productie is genomen.

Laat de firma Thonet eens een voorbeeld nemen aan de andere fabrikant van massa-producten, de firma Bruynzeel (pag. 108). Op één bladzijde zijn we volledig ingelicht over hetgeen deze firma aan de markt brengt.

Een frappant voorbeeld van onvolledige voorlichting is de pag. van de N.V. Kalkfabriek v/h van Dijk & Co., Dordrecht (pag. 27), waar niets zeggende foto's worden aangevuld met teekeningen zonder maten.

Er zijn ook pag. bij die doen denken (en misschien ook wel zijn) aan advertenties uit dagbladen. Zie b.v. Frigidaire (pag. 229) geen enkele technisch gegeven inlichting, niets van maten, slechts de aanbeveling van een eigenbouwers firma van een ietwat te optimistische inhoud.

Misschien dat een volgende maal de samenwerking met de B.N.A. ten gevolge kan hebben, dat de redactie haar handen

wat meer vrij krijgt, d.w.z. wat minder van de adverteerders afhankelijk is.

Indien men er dan dezelfde mensen bij betreft in de redactie, zal het geheel daar stellig aan overzichtelijkheid door winnen, dat bewijst ons de voortreffelijk geordende en verzamelde gegevens in de redactionele gedeelte.

Een uitbreiding van het aantal afgedrukte bladen komt ons een volgende maal wenschelijk voor, vooral wat de gegevens betreft over het maken, vouwen en indeelen van teekeningen alsmede het formaat van bestekken e.d.

Tevens zouden de wenschen op dit gebied van de Bouw- en Woningtoezichten van b.v. de drie grootste gemeenten, geen luxe zijn.

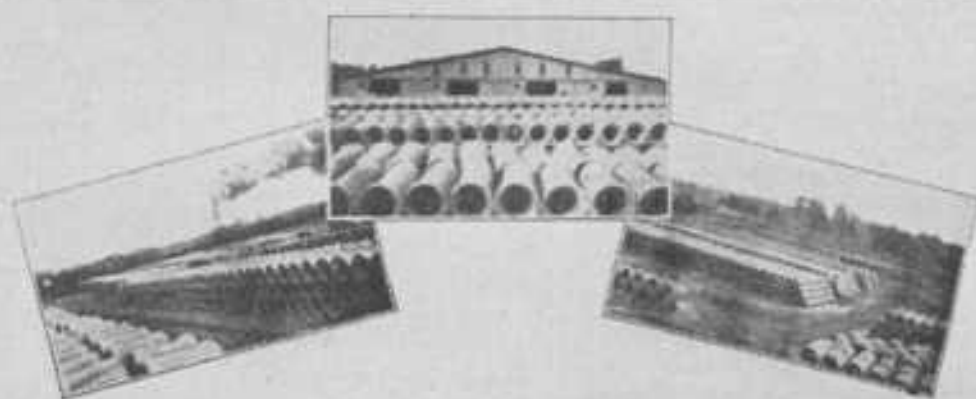
Resumeerende zouden we willen constateren: er is ontzaglijke behoefte aan een volledige bouw-catalogus. Het thans bereikte resultaat getuigt van groote toewijding en zorg van de samenstellers om onder de gegeven omstandigheden het beste te bereiken, (hetgeen hun ook ongetwijfeld gelukt is), echter ware het te wenschen, dat degenen die daartoe de macht en de middelen hebben er het hunne toe bijdragen om deze omstandigheden een volgende maal gunstiger te doen zijn.

B. MERKELBACH.

N.V. Kalkfabriek v/h Van Dijk & Co., Dordrecht

Philips: Tel. 2235
Leiden: Tel. 102
Brussel: Tel. 101

Telefoon: 2441, Dordrecht
Telegrammen: Kalkfabriek
Postbus: 25
Postkantoor: 8524
Bankiers: Rotterdamse Bankvereniging,
kantoor Dordrecht



RONDE BETONRIELEN MET PLATTEN VOET

6 10 12 14 16 18 20 22 24 26 28 30 32 34 36 38 40 42 44 46 48 50 52 54 56 58 60 62 64 66 68 70 72 74 76 78 80 82 84 86 88 90 92 94 96 98 100 cm

Drukwerkstand

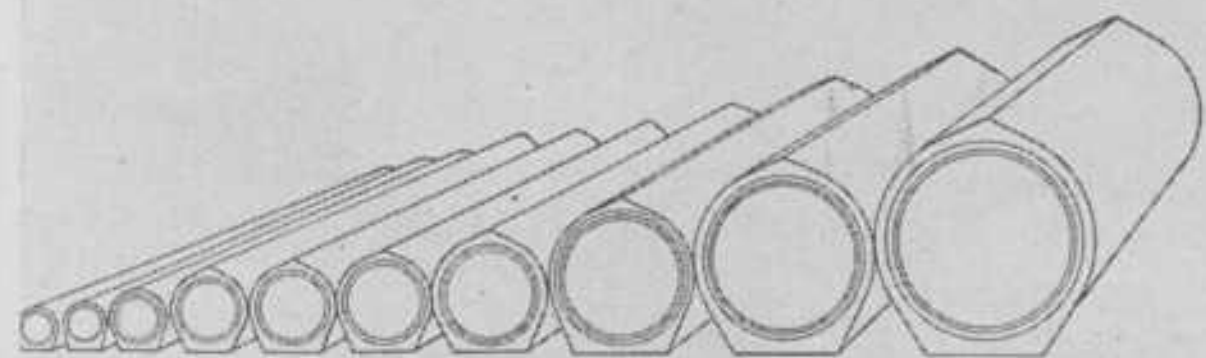
100% boven de Normalisatievoorschriften

Speciale mechanische vervaardiging volgens

Centrifugaalsysteem

waardoor uiterst dichte samenstelling en gladde binnenwand

Bestrijking met asphalt e.d. wordt hierdoor overbodig



Beton 27

blz. 27. Kalkfabriek van Dijk & Co.,
Dordrecht.

N.V. Van Rietschoten & Houwens' E. M., Rotterdam

Afd. Frigidaire

Westzeedijk 460-470
Telefoon: 20620
Postkantoor: 164382
Bankiers: Nederlandsche Handelsbank, Rotterdam



Het „extra“, dat de waarde van een woning zozeer verhoogt

Modernere woningen in het algemeen en ook in het bijzonder, met Frigidaire koelkasten, zijn niet alleen comfortabeler en gezonder, maar ook meer waardig. Het is een feit, dat de woning, waarin een Frigidaire koelkast staat, meer waardig is dan een woning, waarin geen Frigidaire koelkast staat.

Centrale verwarming, warm water, badkamerinstallaties, etc. zijn nog niet voldoende. Het is nu de Frigidaire koelkast, die de woning tot een complete woning maakt.

Zoo is het nu anders met het Frigidaire koelkast. Het is nu de Frigidaire koelkast, die de woning tot een complete woning maakt.

AMSTERDAM, 3 Mei 1934
AAN DE FIRMA RIETSCHOTEN & HOUWENS
AFD. FRIGIDAIRE
ROTTERDAM

Waarom? Het is nu anders met het Frigidaire koelkast. Het is nu de Frigidaire koelkast, die de woning tot een complete woning maakt.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Wij verkopen Frigidaire koelkasten, die al sedert April 1922 in het Franse gebied, 43-47 te Amsterdam, door Frigidaire koelkasten vervaardigd zijn, worden vervaardigd.

Frigidaire
MECHANISCH-AUTOMATISCHE KOELING

IMPORTATRICE: N.V. VAN RIETSCHOTEN EN HOUWENS' E.M.
AFD. FRIGIDAIRE - WESTZEEDIJK 460-470 - ROTTERDAM - TEL. 20620 (4 lijnen)

Koelinstallaties 229

blz. 229. v. Rietschoten & Houwen's E.M. Rotterdam,
afd. Frigidaire.



Permanente tentoonstelling van Bouwmaterialen, Stockholm.

THANS OOK EEN PERMANENTE BOUWMATERIALEN-TENTOONSTELLING IN ZWEDEN!!

Wij ontvingen uit Stockholm bericht inzake de tot standkoming van een permanente tentoonstelling voor bouwmaterialen, waarvan wij hierbij een foto afdrukken.

De onderneming is evenals te Berlijn en te Londen geheel op commerciële basis opgezet; d.w.z. in de tentoonstellings-ruimte worden expositie-vakken verhuurd aan fabrikanten en handelaren in bouwproducten, waarvoor deze een bedrag verschuldigd zijn. De doeltreffendheid van deze expositie is daarbij in zekere mate afhankelijk van de leiding die gegeven wordt bij het te kiezen materiaal voor de expositie, terwijl een overzichtelijke ordening een eerste vereiste is.

Wij bezochten deze nieuwe onderneming in Stockholm niet, doch de foto geeft de indruk, dat hier een model-inrichting tot stand is gekomen.

De Directie van de perm. bouw. tent. te Stockholm meldt ons verder, dat de onderneming werd opgericht door samenwerking van 10 verenigingen die in verband staan met de bouwvakken, terwijl ook de stadsarchitect van Stockholm in het bestuur vertegenwoordigd is.

De onderneming werd geopend in de herfst van 1934.

Behalve bouwmaterialen worden hier ook

keukeninrichtingen, verwarmingssystemen, sanitaire artikelen e.d. geëxposeerd. Bovendien wordt er d.m.v. aanschouwelijke schema's gewezen op de resultaten van wetenschappelijke onderzoeken die op het gebied der bouwtechniek verricht zijn, welk laatste ons zeer belangrijk voor komt.

Ook dient de „Byggtjänst” (Bouwdienst) als een informatiebureau voor de bouwnijverheid, aangezien men een verzameling heeft aangelegd van de resultaten van binnen- en buitenlandse onderzoeken inzake materialen en bouwconstructies. Deze verzameling wordt regelmatig bijgehouden, zodat ze gelijke tred houdt met de vooruitgang der techniek.

De onderneming bevat dan nog een afdeling voor speciale tentoonstellingen en een leeszaal met een groot aantal binnen- en buitenlandse vaktijdschriften. Ook worden er zo nu en dan voordrachten georganiseerd.

Hoeveel jaren zal het nog duren voordat wij zo iets in Holland presteren?

Gaat er bij U ook zo veel tijd verloren, indien U met Uw opdrachtgever sanitair moet uitzoeken?

CATALOGUS 1935 VAN DE FIRMA WIJNBEEK & ZONEN.

De beeldende middelen worden in dit werkje niet ontzien; ze moesten dan ook het loodje lijden en met hen de lezer, ten gevolge van de kennelijke onkunde van den samensteller. Het hanteeren van bovengenoemde middelen is dan ook niet ieders werk. Het bedrijf zal zich waarschijnlijk in naïeve onschuld hebben afgespeeld, d.w.z. in onbewustheid van de betekenis, mogelijkheden en waarde van genoemde spraakmiddelen; wáár wordt dat de menschen ook bijgebracht. Het recept dat gevolgd werd is dat van „stuivertje wisselen”. De opspuitsels (voor niet ingewijden: tot griezeligheden verminkte, vermoedelijk oorspronkelijk fotografiën geweest zijnde afbeeldingen), wisselen op willekeurige wijze, en om onnaspeurbare redenen, met levenloze teekeningen. Bij een enkele foto heeft men de kunstbewerking niet noodig geoordeeld. Vraag: waarom? De afbeeldingen vinden we in bijna (waarom dan niet alle) willekeurig toegepaste combinaties, welke in het aantal malen druks mogelijk waren. Op de gekleurde afbeeldingen zien we suikeren sanitaire meubels in „snoepgoed” kwaliteit. Tekstdeelen en cijfers van denzelfden aard, verschijnen plotseling in andere kleur, en welke, om er schrikachtig van te worden. Dit alles misschien om de „verrassende afwisseling” onder het motto: wat zal ik nou es verzinnen”. De spatieëring van de hoofdjes is hinderlijk ongelijk, de typografie onordelijk, daardoor onoverzichtelijk (tekstblokjes maken is nog niet ordening) op de omslag zien we een modderig vocht in bloederige omgeving, het tegendeel van het begrip: frisheid en hygiëne, niet door de gebruikte elementen maar door de wijze waarop ze zijn verwerkt.

De druk is zeer goed (drukkerij „Vada” te Wageningen) eveneens het papier.

In ons bezit kwam ook een boekje van de Vries Robbè & Co. te Gorinchem, waarvoor Paul Schuitema de fotomontage en typografie verzorgde.

De firma de Vries Robbè & Co. heeft gemeend, van haar beide bedrijven (dochteronderneming is de N.V. Betondak, fabriek van bouwmaterialen te Arkel) den bezoeker geen beteren indruk te kunnen verschaffen, dan door hem een aantal foto's voor te leggen van gebouwen en inrichtingen, alsmede van uitgevoerde werken. Zij hoopt, door dit boekje erin te mogen slagen, bij allen, die haar bedrijven hebben bezichtigd, de belangstelling voor haar ondernemingen levendig te houden.

Hiervoor heeft Schuitema gezorgd door zijn levendige en suggestief-beeldende verteltrant. Het lijkt mij, dat de interesse voor de bedrijven door dit boekje wordt vastgelegd. Het is kortweg goed, de Vries Robbè kan tevreden zijn. De druk van C. Chevalier, Rotterdam, is uitstekend.

K. L.

KILJAN.



fabrikante van cellenbeton isolatiemateria
importrice van sika dichtingsmateria

CHRISTIANI EN NIELSEN'S

gewapend betonmaatschappij n.v.
burger- industrie- en waterbouwkundige werken
koninginnegracht 29 den haag tel. 112015

naamlijst voor het bouwvak (vervolg)

k

koelkasten

Groeneveld & Co. — Kerkstraat 158, Amsterdam

koperwerken

Jul. Baller & Zn. — Klov.burgwal 54, Amsterdam
Van Gelder & Van Ginkel — Den Haag.

i

lampen

Metz & Co. Leidschestr., A'dam & Hoogstr., Den Haag
Van Gelder & Van Ginkel — Den Haag.

lichtdrukken

P. Rijnja — Reguliersgracht 130/2, Amsterdam.

lichtreclame

Neon Feige — Keizersgracht 721, Amsterdam.

liften

J. C. van Straaten's N. V. — Jacobastr. 266, den Haag
Groeneveld & Co., — Kerkstraat 158, Amsterdam.

m

meubelen

school Thonet — Keizersgracht 213, Amsterdam
kerk Thonet — Keizersgracht 213, Amsterdam
Metz & Co. Leidschestr., A'dam & Hoogstr., Den Haag
Mak & v. Engers — Schoutenstr. 159, Rotterdam.

n

natuursteenhandel

Offerhaus & Co. — Haringvliet 79, R'dam, tel. 23020

neon licht

Neon Feige — Keizersgracht 721, Amsterdam

o

oliestookinrichtingen

Wolter & Dros N.V., Amersfoort.

p

pompen

voor verwarming, sanitair en rioolvocht.

N.V. Kon. Ned. Mach.fabr. v.h. Begemann — Helmond

r

rubbervloeren (zie ook onder vloeren)

N.V. Hevea-Fabrieken — Heveadorp

s

sanitair

N.V. v. d. Berg & Co.'s Metaalh., P.H. Kade 162 A'dam
Leo Meyers — Haarlem

staalconstructie

De Vries Robbé & Co. — Gorinchem
N.V. Gebr. Vincent, Schiedam, tel. 68014
N.V. Kon. Ned. Mach.fabr. v.h. Begemann — Helmond

stalen meubelen

Thonet — Keizersgracht 213, Amsterdam
Metz & Co. Leidschestr. A'dam & Hoogstr. Den Haag

stalen kantoormeubelen

N.V. Staalmeubel — Amstel 137, A'dam, tel. 52667.

stalen ramen

De Vries Robbé & Co. — Gorinchem
Fabriek De Eland, Lijnbaansgracht 189, Amsterdam.

t

tapijten

N.V. Koninklijke Vereenigde Tapijtfabrieken, (K.V.T.)
Rotterdam—Amsterdam—Deventer.
Metz & Co. Leidschestr., A'dam & Hoogstr., Den Haag

teekenbehoeften

P. Rijnja — Reguliersgracht 130/2, Amsterdam

tegels

Wand- en Vloer-, N.V. Intercodam, Amsterdam.

terranova

N.V. Handel Mij. Albless — Prinsengracht, 787, A'dam.

triplex

Treetex — Zeedijk 5, Utrecht

trottoirlichten

Fa. Emile Sanders — Alex. Boersstraat 21, A'dam.

v

ventilatieinrichtingen

Geveke & Co. — de Ruyterkade 113, Amsterdam

verffabrieken

H. Vettewinkel & Zonen — Amsterdam
N.V. Hermann A. Schreuder & Co. — Schoonhoven
Ed. Schaepman & Co. — Zwolle
N.V. Premier v.h. Gebr. Verhey — Loosduinen
Schaap & Borgman — Nassaukade 351, Amsterdam

vilt (voor geluiddemping e.a. doeleinden)

de Brouwers & v. d. Stadt — P. H. Kade 106, A'dam
N.V. Ned. Vilt Mij. — Tel. 252, Amersfoort

vlceren

(zie ook rubber-, bedrijfsvloeren e.d.)

N.V. Betonfabriek „De Meteor” — De Steeg
N.V. Hevea-fabrieken — Heveadorp
Silica & Ovenbouw Mij. — J. v. Nassaustr., Den Haag
Karel Strack van Schijndel, Rotterdam, Tel. 10444

vloerbekleding

Karel Strack van Schijndel — Rotterdam, Tel. 10444

vochtwering

Wazuco, Waterd. Cementwerk (zie acoustiek).

w

wandbekleding

N.V. Ned. Majorcafabriek (Beton-Emaill) den Haag
Herculiet Beton-Emaill, Utrecht, Tel. 16805.
HASCO—RELIEF. N.V. Hermann A. Schreuder & Co.
Schoonhoven

ij

winkelinstallaties

Mak & v. Engers — Schoutenstr. 159, Rotterdam

ijzeren trappen

N.V. Gebr. Vincent, Schiedam, tel. 68014

z

ijzerconstructie

N.V. Kon. Ned. Mach.fabr. v.h. Begemann — Helmond

wij bouwden in 1934



n.v. aannemersbedrijf v.h.:

boele & van eesteren

den haag delistraat 39 tel. 554932 *